
הרב יהודה זולדן

סוכה - דירת קבע ודירת ארעי

מבוא

"דירת קבע" ו"דירת עראי" הינם מושגים המופיעים בפרקים הראשון והשני של מסכת סוכה. במשנה נאמר: "כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי" (סוכה ב', ט). הוראת המשנה נוגעת לשאלה כיצד יש להתנהל בתוך הסוכה. אולם באשר למבנה הסוכה לא נזכר בדברי התנאים האם גם בה קיים מימד של קבע. רבא נימק טעמם של חכמים, הסוברים שגובהה המקסימאלי של הסוכה הוא כ' אמה, כך: "סוכה דירת עראי בעינן" (סוכה ב', א). ר' יהודה חולק על דברי חכמים וסובר שאין מגבלה לגובה הסוכה, ואביי נימק את טעמו של ר' יהודה בטיעון הפוך: "סוכה דירת קבע בעינן" (סוכה ז', ב). לפיו, מלבד ר' יהודה, עוד שבעה תנאים קבעו הלכות העוסקות בעיקרן במבנה הסוכה. נקודת המוצא שלהם להלכות סוכה אילו היא התפיסה ש"סוכה דירת קבע בעינן", ומכך נגזרות גם התנהלויות מסוימות אחרות בסוכה. דברינו יעסקו בשני נושאים:

[א] מה משמעות השימוש וההתנהלות בסוכה כדירת קבע, בעוד הבית הקבוע בו גרים במשך השנה משמש בשבעת הימים הללו כבית עראי.
[ב] מה משמעותן של הלכות הקשורות למבנה הסוכה שאף הן מביעות את התפיסה שהסוכה עצמה יש בה מימד של קביעות.

א. עשה סוכתו קבע ודירתו עראי

כשאדם יוצא מביתו לסוכה, עליו לשוות לשיבתו בסוכה משמעות כאילו הוא יושב בביתו שלו. כך נאמר במשנה בסוכה (ב', ט):
כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי.
ובצורה אחרת קובעת המשנה בסוכה (ב', ד):
אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה.
האכילות הקבועות הן בסוכה, כל מה שאוכלים מחוץ לסוכה הן אכילות עראי בלבד.
בגמ' בסוכה מובאת ברייתא שמקורה ממדרש הלכה (ספרא אמור פרשה י"ב, ב, פרק י"ז, ה), המפרטת כיצד הסוכה היא דירת הקבע:
כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה. אוכל ושותה ומטייל בסוכה. מנא

הני מילי? דתנו רבנן: "תשבו" (ויקרא כ"ג, מב) כעין תדורו. מכאן אמרו: כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ומשגן בסוכה.

"כעין תדורו" מתייחס לחובת האדם לדור בסוכה במשך כל ימות החג, בדרך בה הוא גר בביתו במשך כל ימות השנה. לאכול, לשתות, להיות בסוכה ולהשתמש בכלים בהם הוא רגיל להשתמש כל השנה, ודווקא בימים ובנאים שבהם: "היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ומשגן בסוכה" (סוכה כ"ח, ב).¹

בתלמוד ירושלמי (סוכה ב', י), נוסף ביאור למדרש:

כתיב: "בסוכות תשבו", ואין תשבו אלא תדורו. כמה דאת אמר: "וירשתם אותה וישבתם בה" (דברים יא, לא). שיהא אוכל בסוכה, ומטייל בסוכה, ומעלה כליו לסוכה.

הירושלמי, תלמודה של ארץ ישראל, משווה בין שתי המצוות, שפעולתן היא ישיבה - ישיבה בסוכה, וישיבה בארץ ישראל. ישיבה קבועה בסוכה, וניצול הישיבה לצרכים ולנדרש.²

עד כאן דרשות התנאים. האמוראים מרחיבים את ההגדרה "תשבו כעין תדורו". הגמרא בבבלי סוכה (כ"ז, א) מרחיבה את העיקרון של "תשבו כעין תדורו", על מנת להסביר את דברי ר' אליעזר במשנה, הסובר שעל אדם לאכול ארבע עשרה סעודות בסוכה. במדרש ההלכה נאמר איך יש לנהוג בסוכה ביחס לאופן הישיבה בה, אך אין לתלמוד מכאן על פטור מישיבה בסוכה או על פסילת

1 לא נזכר כאן חובת השינה בסוכה. אך ממקורות רבים במסכת די ברור שהשינה היא חלק מהותי מהמגורים בסוכה, כדברי רש"י (סוכה כ', ב) ד"ה הישן: "ועיקר ישיבת הסוכה אכילה שתיה ושינה". כך כתב רש"י בעירובין (מ"ד, א) בד"ה כדי שיאכל וישתה וישן: "עיקר מצותה של סוכה בשלשה דברים הללו". ראה הרב ד"ר מאיר גרוזמן, "על השינה בסוכה", על המועדים, עמ' 58-60). מאידך, בצפנת פענח (הל' סוכה ו', ב) מאריך להוכיח שעיקר דירתו של אדם זהו מקום אכילתו, וכשהוא אוכל הוא עושה את הסוכה לסוכה, והחובה היא לעשות כך במשך שבעה ימים.

2 כך הגדיר את מצוות ישוב ארץ ישראל ר' צדוק הכהן מלובלין (דברי סופרים אות י"ד): "לשון הכתוב וירשתם אותה וישבתם בה", וגם אין נקרא ישוב אלא בישיבה ובשלוה כדבר שנאמר: 'וישב יעקב' (בראשית ל"ז, א), ביקש לישוב בשלוה... והיינו שהם (=ישראל) אדוני הארץ... בשלוה ובממשלה דזה נקרא ישיבה". דברים דומים כתב הרב יהושע ישראל מקוטנא (שו"ת ישועות מלכו חלק יו"ד סימן ס"ו): "לפי דעת הרמב"ן שחשב זאת למצוות עשה, מ"מ בעיקר המצווה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו, לכבוש ארץ ישראל שתהיה תחת ירושתינו". ההשוואה היא בתחושת הבעלות הטבעית, והתחושה הביתית בסוכה ובארץ ישראל.

הסוכה אם לא ניתן לקיים בה את ההנהגות הללו. בגמ' בסוכה (כ"ח, ב) אביי מרחיב עוד את העיקרון של "תשבו כעין תדורו", ולפיו אם אין מתקיימים תנאי מגורים של בית בסוכה, אזי יש פטור מלשבת בסוכה. הביטוי לכך הוא בכמה תחומים: אלמלי פטרה תורה נשים מסוכה, הייתה חובה לשבת רק בסוכה שבה ניתן לשבת איש ואשתו. לפי אביי, זו גם סיבת פטורם של שומרי הגנות והפרדסים מסוכה, כי אין ביכולתו של השומר לקיים מצות סוכה כמו בבית (רש"י), או מפני שאין יושבים במקומות כאלו במסגרת של בית או סוכה (ריטב"א), אם כי רבא לעומתו פוטר את שומרי הגנות והפרדסים מסוכה בנימוק: "פרצה קוראת לגנב" (סוכה כ"ו, א). רש"י מסביר שהכוונה היא, שאם הגנב רואה אותו יושב בסוכה בצד אחד של הפרדס הוא יגנוב מצד אחר.

רבא נימק את פטורם של מי שקשה להם לשבת בסוכה בנימוק: מצטער פטור מהסוכה. מספר ראשונים כותבים ששורש דברי רבא שפטר מצטער מהסוכה, הוא בשל הנימוק: תשבו כעין תדורו, וזו גם סיבת פטורם של הולכי דרכים.³ ראשונים נימקו הלכות נוספות מהלכות סוכה בטעם של "תשבו כעין תדורו", על אף שטעם זה לא נזכר בגמ' בהקשר של אותן ההלכות.⁴ הריטב"א (סוכה כ"ח, ב), מביא בשם הרמב"ן משמעות נוספת לדרשה "תשבו כעין תדורו":

ויש לשאול למה נכתב האזרח כלל? שמעתי בשם רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל שבא לומר שלא יתחייב בסוכה אלא מי שהוא כאזרח רענן פרט

3 ראה: תוס' (סוכה כ"ו, א) ד"ה הולכי וד"ה פרצה, תוספות הרא"ש, הרא"ה, המכתם, והמאירי (שם); חינוך (מצוה שכה). אך הפני יהושע (סוכה שם) וכן הנצי"ב (מרומי שדה לסוכה כ"א, ב ושם כ"ו, א) סוברים שאין הכרח לקשור את דברי רבא הללו לעיקרון של תשבו כעין תדורו. ראה גם ברמב"ם הל' סוכה ו', ה ובלחם משנה שם.

4 באופן כללי מצאנו בראשונים הלכות הקשורות לסוכה עצמה, למבנה ולשימוש בה, שפרשנותן נגזרת מהעיקרון של כעין תדורו, על אף שאין הדבר נזכר במשנה ובתלמודים. דוגמאות: התוספות סוכה (כ"ט, א) ד"ה מנא, כותב שאין מכניסים לסוכה את הסירים והכלים שבהם מבשלים ואופים, משום: "דכעין תדורו בעינן, והני אין רגילין להיות בבית דירה אלא בית יש להם לבדם, וכן פירש בה"ג כגון קדרי ושפודי ובי טוי ובי תפי". התוספות בראש השנה (כ"ח, ב) ד"ה ומנא, דן במבנה הסוכה: "אע"ג דאמרינן שתיים כהלכתן ושלישית אפי' טפח, דכל שכן כשעושה ד' מחיצות טפי עדיף דהוי תשבו כעין תדורו". הרב יצחק בן אבא מארי, ספר העיטור – עשרת הדיברות הל' סוכה דף ע"ח, ב, דן במחלוקת בית שמאי ובית הלל בסוכה קטנה: "בסוכות תשבו שבעת ימים – ב"ש סברי תשבו כעין תדורו ובעינן מקום ישיבה ואכילה וראשו ורובו לישובו ושלחנו לאכילה, וב"ה סברי ישיבה לחודא בעינן ובאכילה לא קפיד קרא". הריטב"א ביומא (י', ב) דן באשר לחובת מזוזה בסוכה בשל כעין תדורו. ראה בהרחבה בספרי: מועדי יהודה וישראל, "סוכה בבית המקדש וישיבה בה", עמ' 112-95.

להולכי דרכים ושומרי פירות ומצטער וכיוצא בהן, וכל מאי דאמרינן בכל דוכתא תשבו כעין תדורו מהכא נפקא לן, דהאי קרא גלי לן דמאי דכתיב תשבו אינה ישיבה כל דהוא אלא ישיבה כעין דירה, כענין "וישב יעקב בארץ מגורי אביו" ואחרים בכתוב.

אכן הרמב"ן (ויקרא כ"ג, מג), מציין בקצרה את משמעות הפס' האזרח: ואמר כל האזרח בישראל - כלומר כל אשר הוא מישראל מגדולם ועד קטנם, שלא יהיה די באחד מבני הבית לדור בסוכה והשאר ישבו בבתיים, אבל כולם ישבו בסכות. ויתכן שיאמר כל אשר כאזרח רענן בביתו, להוציא מפרשי ימים והולכי על דרך.

הביטוי "כאזרח רענן" לקוח מהפס': "ראיתי רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן" (תהילים ל"ז, לה). הרשע האמור יושב בבטחה ובעושר, מחובר למקורות השפע, כמו עץ ששורשיו רעננים. מהיושב בסוכה נדרש לנהוג כך בצורה החיובית בשעה שהוא יושב בסוכה. נראה שההבדל בין הדרשה "תשבו כעין תדורו", לבין "האזרח" - כאזרח רענן, היא בהבנת משמעות הישיבה הסוכה. הוצאת הכלים היפים לסוכה, החובה לאכול לישון ולשנן בה, ועוד, והאפשרות להפטר מהסוכה בשל צער או בשל תפקיד - שומרי העיר או הולכי דרכים, מלמדים על התיאור החיצוני, מה אופי הדיור בסוכה, ומתי אדם נפטר מחובות אילו. אולם אין דרשה זו מסבירה את תחושתו הנפשית של היושב בסוכה. "כאזרח רענן" הוא תיאור מעמדו החי והשמח של היושב בסוכה. מבנה הסוכה הוא באמת עראי, לזמן קצוב בן שבעה ימים. הוצאת תכולת הבית לסוכה, וקיום השגרה הקבועה בסוכה, מסייעים ומאפשרים את התנאים הנפשיים לחוש ששם אכן ביתו של האדם.

ב. אביי: תנאים סוברים שסוכה "דירת קבע בעינין"

כאמור אביי הוא זה שהרחיב את הדרשה: "תשבו כעין תדורו", ולימד שאם לא ניתן לדור בסוכה כמו בתנאים של בית אזי יש פטור מלשבת בסוכה, ועל כן שומרי גנות ופרדסים פטורים מסוכה. מלבד זאת מחדש אביי עוד, ולפיו שמונה תנאים שדעותיהם נזכרות בהלכות סוכה סוברים שלא רק תחושת הישיבה צריכה להיות כאילו זה ביתו הקבוע של האדם, אלא גם במבנה הסוכה יש מימד של קבע. התנאים הדגישו הלכות שונות ובהקשרים שונים בהלכות סוכה, ואביי ראה בדבריהם קו משותף.⁵ כך נאמר בגמ' (סוכה ז', ב):

5 במספר מקומות מצינו בשמו של אביי, הרואה בדברי תנאים בנושא מסוים, קו משותף. הסגנון והנוסח באותם מקומות הוא קבוע: "אמר אביי: [רשימת התנאים] כולו סבירא

אמר אביי: רבי, ורבי יאשיה, ורבי יהודה, ורבי שמעון, ורבן גמליאל, ובית שמאי, ורבי אליעזר, ואחרים, כולהו סבירא להו: סוכה דירת קבע בעינן. הראשונים מעירים שאין כוונת אביי לומר שהכל מסכימים זה עם זה בכל פרטי ההלכות, ולעיתים יש אף ניגודי דעות ביניהם, אלא כוונתו שכל תנא מצביע על הלכה מסוימת לפיה נדרש מימד של קביעות במבנה הסוכה. כך מנסח זאת הרב זרחיה הלוי (בעל המאור, סוכה ד', א בר"ף):
יש לקביעות סוכה דרכים רבים, וכל חד וחד מהני תנאי איכא למימר דלא סבירא ליה דחבריה. דלמר אית לה קביעותא בהכי, ולמר אית ליה קביעותא בהכי.⁶

רשימת התנאים הללו מציגה בפנינו שיטה הלכתית ורעיונית אחת, אבל לא הלכה: "לאו הלכתא איתמר, אלא שיטה איתמר" (בבא מציעא ס"ט, ב), ואין הלכה כאותם תנאים הסוברים כאותה "שיטה",⁷ למעט שניים בהם נפסקה הלכה כמותם, והפוסקים דנים האם הפסיקה כמותם היא מאחר ו"סוכה דירת קבע בעינן", או מסיבות נקודתיות אחרות.⁸

להו...". ראה: שבת ס"ה, א; פסחים ל"ב, ב; חגיגה ו', א; קידושין מ"ח, ב; קידושין ס"ב, ב; בבא קמא צ"ג, ב; בבא מציעא ק"ג, ב; בבא מציעא ק"ח ע"ב; בבא בתרא ע"ב; בבא בתרא קס"ה ע"א; זבחים מז ע"א. ראה עין איה ברכות מח ע"א, עמ' 60-61.
6 תוס' (סוכה ו', ב) ד"ה ור' שמעון, וסוכה ז', ב ד"ה כולהו); תוס' רא"ש ותוס' רבנו פרץ (סוכה ז', ב ד"ה כולהו); הריב"ב, בעל המאור והרמב"ן במלחמות ה' (סוכה ג', ב- ד', א בר"ף); רמב"ן וריטב"א (קידושין ס', ב); רשב"א (בבא קמא צ"ג, ב); תוס' ישנים (יומא י', ב) כותב שאכן באותן נקודות ניגודיות אין הסכמה בין התנאים כמו רבי הסובר ששטח הסוכה הוא ארבע אמות על ארבע אמות, לעומת בית שמאי הסוברים ששטח הסוכה הוא ראשו רובו ושולחנו (ראה לקמן הע' 23). אך במקום שאין סיבה להציב מחלוקת בין התנאים הם מסכימים, כמו למשל שהסוכה חייבת במזוזה "כי למה נחלק בדחוקים בדבר שאין צריכין". בענין חיוב מזוזה בסוכה, ראה לקמן הע' 12.

7 רבנו חננאל (סוכה ז', ב): "שיטה הן ואין הלכה כשיטה"; הרי"ף (סוכה ג', ב בר"ף), כותב: "כל כי האי גוונא שיטה היא ולית הלכתא כחד מיניהו"; הר"ן (שם); מאירי (סוכה עמ' ו), ועוד. הריטב"א (סוכה ז', ב) כותב, שכשנאמר: "כולהו סבירא להו", אין זה אומר שהם מסכימים בכל הפרטים, "אמרו דבר אחד" - מסכימים בהכל. ראה עוד אנציקלופדיה תלמודית, בערך: "אין הלכה כשיטה".

8 הרי"ף (סוכה ג', ב בר"ף): "הכא איכא תרתי דהלכתא נינהו" - הלכה כר' אליעזר שהעושה סוכה כמין צריף או שסמכה לכותל פסול מפני שאין לה גג ולא נאה לדירה, וכבית שמאי באשר ליושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בבית, שמא ימשך אחר שולחנו. כך כתבו גם: בספר העיטור - עשרת הדיברות הלכות סוכה דף פ"ב עמוד ב; ראב"ה ח"ב - מסכת סוכה סימן תר"ט; בעל המאור (סוכה ג', ב בר"ף), כותב שהלכה כמו ר' אליעזר ובית שמאי לפי הבנתם מהי סוכה דירת קבע, והרמב"ן במלחמות ה' יוצא נגדו וכותב: "התיר בזה קשר של קיימא המקובל והמוסכם מן הגאונים שבכל מקום שאמרו בתלמוד כולהו סבירא להו, אע"פ שאין כולם שוים לגמרי וכל חד איכא למימר דלא סבירא ליה דחבריה אפילו הכי שיטה מקריא ולית הלכתא כחד מיניהו" אלא אם כן מסיבה אחרת. ראה שם בר"ן מה שדן בדברי

יש לציין שחריזת כל התנאים תחת התפיסה: "סוכת קבע בעינן", היא ע"פ שיטתו והבנתו של אב"י (אמורא בבלי), ובתלמוד הירושלמי מוסבר כל תנא מהנזכרים הללו באופן עצמאי, ואין מוזכר בירושלמי כלל, ש"סוכה דירת קבע בעינן".

בדברים להלן נתמקד בדברי כל תנא שצוין לעיל, ונבחן במה הוא רואה את מימד הקבע במבנה הסוכה.

ר' יהודה

אב"י מציג רשימת תנאים הסוברים לדעתו שסוכה דירת קבע בעינן, ובכללם גם ר' יהודה. אנו נפתח בהצגת דבריו של ר' יהודה, על אף שאב"י מציג אותו שלישי ברשימה, וזאת מפני שדבריו נזכרים במספר משניות במסכת, וכן במספר סוגיות בגמרא, ואף במסכתות אחרות.⁹ ר' יהודה סובר שהסוכה היא דירת קבע כמו בית מגורים בו גרים במשך השנה, וניתן לראות זאת מכמה מקורות בדבריו:

1. סוכה גבוהה מעל כ' אמה

במשנה הפותחת את מסכת סוכה (א', א), נחלקו חכמים ור' יהודה באשר לגובה הסוכה:

סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה - פסולה, ורבי יהודה מכשיר. האמוראים דנים במה נחלקו חכמים ור' יהודה. בגמ' סוכה (ב', א), מסביר רבא את שיטת חכמים שהלכה כמותם, ומתוך דבריו ניתן להבין את תפיסתו של ר' יהודה:

רבא אמר: מהכא "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב). אמרה תורה: כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. עד עשרים אמה - אדם עושה דירתו דירת עראי, למעלה מעשרים אמה - אין אדם עושה דירתו דירת עראי, אלא דירת קבע.

9 הרמב"ן. ספר אור זרוע ח"ב - הלכות סוכה סימן רפ"ד, כותב שמכך שפוסקים להלכה כבית שמאי, אין להחיל על דברי אב"י את הכלל שאין הלכה כשיטה.
ה"ן (סוכה א', ב בר"ף) כותב מחלוקת ר' יהודה וחכמים "בכולה מכלתין... בדירת קבע ודירת עראי", והוא מציין את ההלכות במסכת סוכה בהן נחלקו חכמים ור' יהודה בשאלת סוכה דירת קבע או דירת עראי. לדברי הריטב"א (סוכה ז', ב), דברי אב"י שר' יהודה סובר שסוכה דירת קבע בעינן, היא לא רק בשל פרשנות דבריו במשנה העוסקת בגובהה של הסוכה: "אלא משום דאשכחן ליה בעלמא דסבירא ליה הכי", מדברי ר' יהודה באשר לסוכה על גבי סוכה (סוכה ט', ב); שינה תחת המיטה בסוכה (סוכה כ"א, ב); וחובת הסוכה במזוזה (יומא י', א). הערוך לנר (סוכה ז', ב) ד"ה דהא אב"י כותב שעיקר לימודו של אב"י שר' יהודה סובר שסוכה דירת קבע בעינן הוא מדבריו באשר לישן תחת המיטה.

לפיו, על מנת לבנות סוכה שגובהה למעלה מכ' אמה, יש לבנות מבנה קבע, ואילו הוראת התורה היא לבנות סוכה שהיא ביסודה מבנה עראי. על דבריו מקשה אב"י, האם אדם שיבנה סוכה שדפנותיה חזקות במיוחד – מברזל, האם זאת לא תהיה סוכה? על כך השיב רבא וחידד עוד את הסברו: אמר ליה, הכי קא אמינא לך: עד עשרים אמה, דאדם עושה דירתו עראי, כי עביד ליה דירת קבע נמי נפיק. למעלה מעשרים אמה, דאדם עושה דירתו דירת קבע, כי עביד ליה דירת עראי - נמי לא נפיק. עד כ' אמה אנשים בונים סוכת ארעי, ועל כן אין מניעה שהדפנות תהיינה מבנה קבע אף מברזל. אך למעלה מכ' אמה, מבנה הסוכה חייב להיות מבנה קבע, וזה בניגוד למגמת התורה. מדברי רבא ניתן ללמוד שר' יהודה, המאפשר לבנות סוכה למעלה מכ' אמה, סובר שהסוכה יכולה להיות או אף צריכה להיות מבנה קבע.¹⁰ אכן כך מציג אב"י, שאמנם הקשה על הסברו של רבא,¹¹ את טעמו של ר' יהודה, כאמור בגמ' בסוכה (ז', ב):

אמר אב"י: רבי, ורבי יאשיה, ורבי יהודה, ורבי שמעון, ורבן גמליאל, ובית שמאי ורבי אליעזר, ואחרים, כולהו סבירא להו: סוכה דירת קבע בעינן. ... רבי יהודה - דתנן: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה - פסולה, רבי יהודה מכשיר.

2. הישן תחת המטה, או תחת הכילה בסוכה

בסוגיה נוספת מנמקת הגמ' בדרך זו את דעתו של ר' יהודה החולק על חכמים. במשנה סוכה (ב', א):

הישן תחת המטה בסוכה - לא יצא ידי חובתו. אמר רבי יהודה: נוהגין היינו שהיינו ישנים תחת המטה בפני הזקנים ולא אמרו לנו דבר. אמר רבי שמעון: מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המטה, ואמר להן רבן גמליאל לזקנים: ראיכם טבי עבדי, שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורין מן הסוכה, לפיכך ישן הוא תחת המטה. ולפי דרכינו למדנו שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו.

הגמ' בסוכה (כ"א, ב) מסבירה במה נחלקו תנא קמא ור' שמעון, המעיד בשם

10 הרמב"ן (סוכה א', א ברי"ף) סובר שלדעת ר' יהודה, למטה מכ' אמה חייבת הסוכה להיות מבנה קבע. לחילופין, בספר המכתם וכן בתוס' רא"ש (סוכה ב', א) כותבים שלדעת ר' יהודה הסוכה לא חייבת להיות מעל כ' אמה, אלא שאם עשאה למעלה מכ' אמה כשרה. 11 אב"י הקשה אמנם על רבא, אך תשובתו של רבא סיפקה אותו. יתכן שאב"י הודה לרבא, או שהדיון בין רבא לאב"י הוא בהסבר דעתם של חכמים, אך באשר לר' יהודה ברור לאב"י שר' יהודה סובר דירת קבע בעינן. ראה: בעל המאור וברמב"ן במלחמות ה' (סוכה א', א ברי"ף); תוס' (סוכה ז', ב ד"ה כולהו); מהרש"א, פני יהושע, ערוך לנר שם, ועוד.

רבן גמליאל עם ר' יהודה:

רבי יהודה לטעמיה, דאמר: סוכה דירת קבע בעינן, והוה ליה מטה דירת עראי, וסוכה אהל קבע, ולא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע. והא רבי שמעון דאמר נמי סוכה דירת קבע בעינן, ואתי אהל עראי ומבטל אהל קבע! אין, בהא פליגי: מר סבר: אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע, ומר סבר: לא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע.

ר' יהודה סובר שהסוכה היא דירת קבע, וכשם שבבית רגיל - בדירת הקבע בה מתגורר אדם במשך כל השנה, ניתן לישון תחת המיטה, וניכר בו שהוא ישן בבית ולא תחת המיטה, כך גם אם הוא עושה כן בסוכה. מיטה בתוך בית זהו דבר רגיל, ואין לראותה כרשות בפני עצמה. על כן אין לראות את הישן תחת המיטה הנמצאת בתוך הסוכה כמי שישן ברשות אחרת.

הגמ' מקשה, שהלא ר' שמעון אף הוא סובר לדעת אביי (סוכה ז', ב) ש"דירת קבע בעינן", ובמשנה הוא זה שחולק על ר' יהודה, בעקבות הסיפור על טבי עבדו של רבן גמליאל? ומיישבת שבכל זאת ר' שמעון סובר שאהל ארעי אינו מבטל אהל קבע. (לקמן נדון בשיטת ר' שמעון).¹² בעקבות דברי ר' יהודה המאפשר לישון תחת המיטה שבסוכה, נאמר בגמ' בסוכה י"א, א:

דרש רבה בר רב הונא: מותר לישן בכילה, אף על פי שיש לה גג, אף על פי שגבוהה עשרה. כמאן כרבי יהודה, דאמר: לא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע. דתנן, אמר רבי יהודה: נוהגין היינו לישן תחת המטה בפני הזקנים.

אין הבדל מהותי בין שינה תחת כילה לבין שינה תחת מיטה, ולדברי רבה בר רב הונא הדבר אפשרי. על פי דברי הגמרא הוא סובר כר' יהודה שמאחר והסוכה היא כבית קבוע, גם בבית קבע ישנים תחת כילה או תחת מיטה. החידוש בדברי הגמרא כאן הוא, שאמורא - רבה בר רב הונא פוסק כר' יהודה, ויתכן שאף הוא סובר שסוכה דירת קבע בעינן.¹³

3. סומך סוכתו בכרעי המיטה אם יכולה לעמוד בפני עצמה

במחלוקת נוספת בין חכמים לר' יהודה, מנומקת דעתו של ר' יהודה שסוכת קבע בעינן. במשנה סוכה (ב', ב):

12 ראה בשו"ת אבני נזר חלק אר"ח סימן תסח, ד-ה, הסבר למחלוקת ר' יהודה ור' שמעון.
13 אמנם התוספות (סוכה י"א, א ד"ה מותר) כותב שאין הלכה כרבה בר רב הונא. התוס' גם מציין שאבוי שהתיר לרב יוסף לישון בכילה, היתה זו כילה בלא גג (סוכה י"ט, ב), וכן רב שהתיר לרב אחא ברדלא לישון בכילה היה זה רק בשל מחלה שפקדה אותו ומדין מצטער (כך גם כותב תוס' בסוכה כ"ו, א ד"ה משום). ראה גם בבעל המאור, וברמב"ן במלחמות ה' (סוכה א' א בר"ף) ורבנו פרץ (סוכה י"א, א).

הסומך סוכתו בכרעי המטה כשרה. רבי יהודה אומר: אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה.

בגמ' בסוכה (כ"א, ב) מנמקים אמוראים את דברי ר' יהודה גם על פי הסברה שסוכה דירת קבע בעינן:

מאי טעמא דרבי יהודה? פליגי בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל. חד אמר: מפני שאין לה קבע, וחד אמר: מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה. מאי בינייהו - כגון שנעץ שפודין של ברזל וסיכך עליהם. למאן דאמר לפי שאין לה קבע - הרי יש לה קבע, ומאן דאמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה - הרי מעמידה בדבר המקבל טומאה. אמר אביי: לא שנו אלא סמך, אבל סיכך על גב המטה - כשרה. מאי טעמא, למאן דאמר לפי שאין לה קבע - הרי יש לה קבע, למאן דאמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה - הרי אין מעמידה בדבר המקבל טומאה.

אם אדם מסכך על העמודים הבולטים מעל למיטה, לדברי ר' יהודה הסוכה פסולה אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה. רש"י מסביר, שכיוון שהסוכה מיטלטלת ע"י המיטה, יוצא שהסוכה אינה קבועה במקומה "ור' יהודה לטעמא דאמר סוכה דירת קבע בעינן". אשר על כן אם סיכך על שיפודים של ברזל, או על גב המיטה, ואף אם יטלטלו את המיטה, הסוכה תישאר במקומה, אזי גם ר' יהודה מודה שהסוכה כשרה, זאת מפני שהיא קבועה במקומה. המשמעות של סוכת קבע בהקשר זה היא היות הסוכה קבועה במקומה, כמו בית.¹⁴

4. סוכה על גבי סוכה אם אין דירון בעליונה התחתונה כשרה

עד כאן ציינו מקורות בהם אמוראים, או הסתמא דגמרא, הסבירו את דברי ר' יהודה ע"פ העיקרון שסוכה דירת קבע בעינן. להלן מקורות בהם הראשונים מסבירים את דברי ר' יהודה בשל שיטתו זו, אך הדבר לא נזכר מפורשות בגמרא. במשנה סוכה (א', ב):

סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה. רבי יהודה אומר: אם אין דירון בעליונה - התחתונה כשרה.

בגמ' סוכה (י', א) מסביר רב דימי את מחלוקתם:

14 התוס' (שם ד"ה שאין), כותב שניתן לקשור את מחלוקת חכמים ור' יהודה כאן למחלוקת רבן גמליאל ור' עקיבא באשר לעושה סוכתו בראש העגלה, ו/או בראש הספינה (סוכה כ"ג, א). לדבריו, רבן גמליאל הסובר אף הוא שסוכה דירת קבע בעינן ועל כן פוסל סוכה שהיא בראש הספינה, מודה שהסוכה כשרה אם היא יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה של יבשה אע"ג שהיא מטלטלת ע"י הספינה "שאני ספינה דאורחא בהכי וחשיבא קבע אע"ג דמטלטלת". עוד מציין התוס' להסברם של ר' אמי ור' אבא בירושלמי המסבירים את דברי ר' יהודה שסיבת הפסול היא שאין חלל י' טפחים מכרעי המיטה לסכך, ואין הסוכה רשות בפני עצמה.

כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא: אם אין התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה התחתונה כשרה. מכלל דתנא קמא סבר אף על פי שאינה ראויה לקבל פסולה? איכא בינייהו דיכולה לקבל על ידי הדחק. לפי חכמים כשניתן אפילו בדוחק להניח בסוכה העליונה כרים וכסתות היא הסוכה הכשרה והתחתונה פסולה, ואילו לפי ר' יהודה כיון שהשימוש בסוכה העליונה הוא בדוחק, אזי העליונה פסולה והתחתונה כשרה. כך הסביר הריטב"א:

רבי יהודה סבר דלא חשיבא עליונה סוכה להכשירה ולא לפסול חברתה עד שתהא ראויה לקבל כרים וכסתות שלא על ידי הדחק, ורבי יהודה לטעמיה דסבר סוכה דירת קבע בעינן, ורבנן לטעמייהו דסברי דירת עראי בעינן.

כך הסביר גם המאירי (סוכה עמ' ה) את דברי ר' יהודה: "כל שהוא ע"י הדחק אינו דירת קבע, ולדירת קבע, ולדירת קבע, ולדירת קבע, ולדירת קבע". בבית רגיל גרים בנוחות ולא בדחקות. גם הסוכה צריכה להיות כך. אם לא ניתן להניח בצורה סבירה כרים וכסתות על רצפת הסוכה, אזי הסוכה העליונה פסולה, והתחתונה כשרה.

5. סוכה קובעת למעשר, חייבת במזוזה, ומחייבת בעירוב

היות הסוכה דירת קבע נותן לסוכה שם בית בימי החג גם לעניין חיוב מעשר. מותר לאכול אכילת עראי מטבל כל זמן שלא הגיעו הפירות לבית, ובימי חג הסוכות הסוכה היא הבית. כך נאמר במשנה מעשרות (ג', ז):

סוכת החג בחג. רבי יהודה מחייב, וחכמים פוטרין.

בגמ' יומא (י, א) מובאת משנה זו, ועל כך נאמר שם עוד: "ותני עלה: רבי יהודה מחייב בעירוב ובמזוזה ובמעשר". בעירוב הכוונה היא שאם הסוכה פתוחה לחצר שיש בה דירות נוספות, יש לערב אותה עם שאר הדירות, שאם לא כן לא יוכלו לטלטל שם. את החובה במזוזה מנמק רבא:

רבי יהודה לטעמיה, דאמר: סוכה דירת קבע בעינן, ומחייבא במזוזה. ורבנן

לטעמייהו, דאמרי: סוכה דירת עראי בעינן, ולא מחייבא במזוזה.

בתלמוד ירושלמי (מעשרות ג', ג), וירושלמי סוכה (א', א) מוצגים דברי ר' יהודה למול דברי רבי ור' שמעון באשר להלכות סוכה:

תני רבי אומר ארבע אמות אף על פי שאין שם ארבעה דפנות. רבי שמעון אומר

ארבעה דפנות אף על פי שאין שם ארבע אמות. רבי יהודה¹⁵ אומר ארבע אמות

וארבע דפנות? וכן היה רבי יהודה מחייב במזוזה אף על פי שאין שם ארבע

אמות וארבע דפנות. מסתברא דרבי יהודה יודה לאילין רבנן, ואילין רבנן לא

15 הגר"א גורס בירושלמי במעשרות (ג', הל' ג): ר' יוסי.

יודון לרבי יהודה שאף על פי שיש שם ארבע אמות וארבע דפנות שהיא פטורה מן המזוזה ואינה טובלת במעשרות.

רבי מצריך שגודל הסוכה יהיה ארבע על ארבע אמות. ר' שמעון מחייב שיהיו בסוכה ארבע דפנות. "רבי יהודה אומר ארבע אמות וארבע דפנות". נראה שיש לקרוא זאת בשאלה: האם יש צורך ששטח הסוכה יהיה ארבע על ארבע אמות, ובנוסף גם ארבע דפנות? ועל כן ממשיך הירושלמי ואומר שר' יהודה היה מחייב להניח מזוזה בסוכה על אף שאין בה ארבע על ארבע אמות ועל אף שאין בה ארבע דפנות. מכאן המסקנה שר' יהודה כולל בדבריו גם את דברי רבי ור' שמעון, ואם שטח הסוכה ארבע על ארבע אמות או שיש בה ד' דפנות יש להניח בה מזוזה. לעומת זאת רבי ור' שמעון לא יסכימו לדברי ר' יהודה, ולפיהם סוכה תמיד פטורה ממזוזה. אמנם, חיוב מזוזה בבית בשטח של ארבע על ארבע אמות מוסכם כנראה על הכל, אך ר' יהודה יסבור שהגדרת הסוכה כבית מספקת לחייב במזוזה גם אם אין היא בשטח של ארבע על ארבע אמות.

ר' יהודה - סוכה דירת קבע כמו בית מגורים בו גרים במשך השנה

ר' יהודה רואה בסוכה בית באופי המבנה שלה (סוכה מעל כ' אמה; היות הבית קבוע במקומו ולא מיטלטל), וביכולת לגור בסוכה כמו שאדם גר בביתו במשך השנה (שינה תחת המיטה). ר' יהודה גם מכיל משמעויות הלכתיות של בית על הסוכה, בתחומים מסוימים בהם חכמים הגדירו בית לעניין חובות הלכתיות מסוימות,¹⁶ ועל כן סוכה חייבת במזוזה,¹⁷ הסוכה קובעת למעשר ומחייבת בעירוב.¹⁸

המאירי (סוכה עמ' ד) מסביר שלר' יהודה סוכת דירת קבע בעיניו, מטעם

16 תוספות (יומא י', ב) מציע פירוש אחר לדברי הגמ' והוא מנמק את דברי ר' יהודה המחייב להניח מזוזה בסוכה בחג וכל ימות השנה באופן הבא: "ור' יהודה גזר (=סוכה חייבת במזוזה כל השנה) שלא יאמרו היושב בסוכה בחג חבוש בבית האסורין הוא ויש בדבר גנאי ובזוי מצוה ונראה כאילו הקב"ה מטריח על ישראל וחובשן בבית האסורים, להכי חייבת במזוזה כל השנה לפרסם הדבר שיהיה נראה לכל כמו דירה חשובה".

17 לדברי תוס' ישנים (יומא י', ב) כל התנאים הנזכרים בדברי אביי (סוכה ז', ב) הסוברים שסוכה דירת קבע בעיניו, מסכימים שסוכה חייבת במזוזה. לדברי תוס' (סוכה ז', ב ד"ה אחרים), ר' מאיר מסכים שסוכה חייבת במזוזה.

18 בסוגיה נוספת היה מתבקש לכלול את דברי ר' יהודה במסגרת תפיסתו שסוכה דירת קבע בעיניו. ר' יהודה סובר שמסככים בנסרים, ור' מאיר אוסר. בגמ' נקשרת מחלוקת זו לגזרת תקרה, ורב פפא מעמיד את מחלוקתם ע"פ שמואל בנסרים שרוחבם בין שלושה לארבעה טפחים (סוכה י"ד, א). הר"ן (סוכה ז', ב ברי"ף) מעיר שאע"פ שר' יהודה סובר סוכה דירת קבע בעיניו, הוא מסכים שיש לסכך בדבר קל, ולכן אין לקשור את מחלוקתם לעניין סוכה דירת קבע. יש להעיר שגם ר' מאיר סובר ע"פ דברי אביי (סוכה ז', ב) שסוכה דירת קבע בעיניו.

"תשבו כעין תדורו". כוונתו לגמ' בסוכה (כח, ב) שם נאמר:
 "תשבו" (ויקרא כ"ג, ג, מב) כעין תדורו. מכאן אמרו: כל שבעת הימים עושה אדם
 סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות -
 מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ומשנן בסוכה.
 לפיו, ר' יהודה רואה במשמעות דרשת הפסוק, שהסוכה היא ביתו הקבוע של
 האדם במהלך ימי החג.

רבי

התנא הראשון אותו מציין אב"י כמי שסובר שסוכה דירת קבע בעיניו הוא רבי.
 רבי סובר שסוכה היא דירת קבע כמו בית במובן ההלכתי. כך נאמר בתוספתא
 בסוכה [ליברמן] (ב', ב):

רבי אומר: כל סוכה שאין בה ארבע אמות על ארבע אמות פסולה.¹⁹
 גם בתלמוד ירושלמי מעשרות (ג', ג), וירושלמי סוכה (א', א) מובאים דברי
 רבי ששטח הסוכה הוא ארבע על ארבע אמות.

הגמ' בסוכה (ז', ב - ח', ב) מתאימה בין דברי ר' יוחנן לרבי:
 אמר רבי יוחנן: סוכה העשויה ככבשן (=סוכה עגולה), אם יש בהקיפה כדי
 לישוב בה עשרים וארבעה בני אדם - כשרה, ואם לאו - פסולה. כמאן - כרבי,
 דאמר: כל סוכה שאין בה ארבע אמות על ארבע אמות - פסולה.
 הגמ' בסוכה (ב', ב) מעלה אפשרות שרב הונא אמר רב, וכן רב חנן בר רבא,
 קושרים את פרשנות ר' יהודה וחכמים באשר לגובהה המקסימאלי של הסוכה,
 בהנחה שגודל הסוכה הוא ארבע על ארבע אמות.

הגמ' בסוכה (ג' א - ב), מביאה את דברי רבי בתוספתא, ושואלת:
 מאן תנא להא דתנו רבנן: בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, פטור מן
 המזוזה ומן המעקה, ואינו מטמא בנגעים, ואינו נחלט בבתי ערי חומה, ואין
 חוזרין עליו מעורכי המלחמה, ואין מערבין בו ואין משתתפין בו, ואין מניחין
 בו עירוב, ואין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות ואין האחין והשותפין חולקין
 בו. לימא רבי היא ולא רבנן? - אפילו תימא רבנן. עד כאן לא קאמרי רבנן הכא
 אלא לענין סוכה, דדירת עראי היא. אבל לגבי בית, דדירת קבע הוא - אפילו רבנן
 מודו, דאי אית ביה ארבע אמות על ארבע אמות - דיירי ביה אינשי, ואי לא - לא
 דיירי ביה אינשי.

בהמשך מסבירה הגמ' שבארבעת הנושאים המובאים בתחילת הברייתא נאמר
 במפורש בתורה שיש צורך בבית, ושאר הנושאים מנומקים ממקורות שונים
 מדוע יש צורך בשטח של ארבע על ארבע אמות. חכמים מסכימים שמגורי קבע

19 הגמ' (עירובין ג', ב) דנה בהקשר לדברי רבי הללו, מה אורכה בטפחים של האמה המדוברת
 לענין אורכה ורוחבה של הסוכה.

הם בשטח של ארבע על ארבע אמות, אך לדבריהם סוכה היא דירת ארעי ועל כן אין צורך בשטח של ארבע על ארבע אמות.

רבי- סוכה דירת קבע כמו בית במובן ההלכתי

בשונה מר' יהודה שהחיל על הסוכה תובנות של בית מגורים קבוע בו רגילים לגור במשך השנה, רבי החיל על הסוכה הלכות בית. ישנן מצוות והלכות ביחס לבית – מה גדר בית החייב במזוזה, או באיזה בית חוזרים מעורכי המלחמה, או איזה בית חייב במעקה ועוד. המכנה המשותף למצוות וההלכות הללו שגדר בית מבחינה הלכתית על מנת להתחייב בחיובים הללו הוא בית ששטחו ארבע על ארבע אמות.²⁰ רבי החיל גדר זה גם על סוכה, ובזה הוא ראה בסוכה דירת קבע. כך הגדיר הריטב"א (סוכה ז', ב) את דברי רבי: "רבי דבעי קביעותא רבה בד' אמות".

ר' יאשיה

מכאן ואילך מוצגים תנאים הרואים בהלכה בהלכות מבנה הסוכה את ביטוי הקבע של הסוכה. התנא השני אותו מציין אביי כמי שסובר שסוכה דירת קבע בעיניו הוא ר' יאשיה, וזאת בשל מחלוקת בינו לבין חכמים, כאמור בגמ' סוכה (ז, ב):

ושחמתה מרובה מצלתה פסולה. תנו רבנן: חמתה - מחמת סיכוך, ולא מחמת דפנות. רבי יאשיה אומר: אף מחמת דפנות.

בתוספתא סוכה [ליברמן] (א', ב) מובאת רק דעת חכמים ובצורה מחודדת: סוכה שחמתה מרובה מצילתה פסולה. במי דברים אמורים מלמעלה, אבל מן הצדדין, אפילו כולה מליאה חמה כשירה.

בגמ' סוכה (ז, ב) מוסבר בשמו של אביי טעמו של ר' יאשיה:

אמר רב יימר בר שלמיה משמיה דאביי: מאי טעמא דרבי יאשיה – דכתיב: "וסכת על הארון את הפרכת" (שמות מ', ג). פרכת מחיצה, וקא קרייה רחמנא סככה. אלמא: מחיצה כסכך בעינן. ורבנן: ההוא דניכוף ביה פורתא, דמחזי כסכך.

רב יימר בר שלמיה בשמו של אביי מנמקים את דברי ר' יאשיה. הפרוכת היא מחיצה, שנאמר: "והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים" (שמות כ"ו, לג), ובמקום אחר היא נקראת גם סכך. מכאן שאם יש חמה בסוכה גם בשל הדפנות, הסוכה פסולה. מסקנת אביי מדברי ר' יאשיה הללו, שהוא סובר שסוכה דירת קבע בעיניו.

20 ראה: אנציקלופדיה תלמודית ערך דירה.

ר' יאשיה- הלכות הסכך והדפנות משוות לסוכה אופי של בית קבע
 לפי ר' יאשיה הלכות הסכך והמחיצות הייחודים לסוכה, הם אילו שמשווים לסוכה אופי של בית קבע. אין הוא מקביל בין מבנה בית רגיל בו גרים במשך השנה (כדברי ר' יהודה), או להלכות אחרות הנוהגות בבית (כדברי רבי), אלא להלכה ייחודית המאפיינת ומגדירה את מצוות הסוכה - הסכך, והדפנות שנועדו לחצוץ כמו הסכך.

ר' שמעון

התנא הרביעי אותו מציין אביי כמי שסובר שסוכה דירת קבע בעיניו הוא ר' שמעון, על פי מחלוקתו עם חכמים באשר למספר דפנות הסוכה, כאמור בתוספתא סוכה [ליברמן] (א', י"ג):

חכמים אומרים שמים כהלכתן ושלישית אפילו טפח.²¹ ר' שמעון אומר שלישית כהלכתה ורביעית אפילו טפח.

הגמרא סוכה (ו', ב) ובסנהדרין (ד', א), מנמקת את מחלוקתם בשאלה האם יש אם למסורת או אם למקרא, בשל המופע של המילה סוכות בתורה: "בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת, למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל" (ויקרא כ"ג, מב-מג), או שהם נחלקו בשאלה האם דורשים תחילות, דהיינו את הפעם הראשונה בו נזכרת המילה סוכה. בסוף הסוגיה בסוכה (ו', ב) מובאים דברי רב מתנה המסביר את טעמו של ר' שמעון: טעמיה דרבי שמעון מהכא: "וסכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר" (ישעיהו ד', ו).

רש"י שם מסביר (בד"ה למחסה): "בלא ארבע מחיצות לאו מחסה מזרם הוא, שהרוח משיב את הזרם דרך דופן הפרוץ". גם בתלמוד ירושלמי (סוכה א', א) מנומקת מחלוקת רבנן ור' שמעון באופנים דומים, אם כי לא נזכרים שם המושגים: אם למקרא, אם למסורת, והפסוק בישיעיהו (ד', ו), מוסבר שם על פי שתי הדעות.

רש"י בסוכה (ז', ב) (ד"ה שלש כהלכתן), מסביר שהסברו של רב מתנה הוא הבסיס לדברי אביי שר' שמעון סובר שסוכה דירת קבע בעיניו. דפנות הסוכה צריכות להבנות בצורה כזו שהרוח לא תניף את מי הגשמים או משבי רוחה לתוך הסוכה. רב מתנה אינו מנמק מדוע חייבות להיות בסוכה ארבע דפנות, שהרי ניתן לסגור גם חמש ושש דפנות וכן הלאה, אלא כנראה שהוא מתבסס על הדרשות המנמקות את שיטת ר' שמעון, ומכאן שלסוכה ארבע דפנות, ויש צורך שהסוכה תהיה סגורה כמה שניתן, כדי שתשמש מחסה. מסקנת אביי היא

21 בירושלמי סוכה פ"א ה"א וכן בירושלמי במעשרות פ"ג ה"ג נזכר שר' שמעון כמי שסובר שיש צורך בארבע דפנות לסוכה.

שלדברי ר' שמעון, היות הסוכה משמשת מקום למסתור וצל, משמעות הדבר שיש לה מימד של דירת קבע.
שיטת ר' שמעון בהקשר של סוכה דירת קבע בעינינו נזכרת בסוגיה נוספת, במחלוקתו עם ר' יהודה באשר לשינה תחת המיטה בסוכה כנאמר במשנה (סוכה ב', א):

הישן תחת המטה בסוכה - לא יצא ידי חובתו. אמר רבי יהודה: נוהגין היינו שהיינו ישנים תחת המטה בפני הזקנים ולא אמרו לנו דבר. אמר רבי שמעון: מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המטה, ואמר להן רבן גמליאל לזקנים: ראיכם טבי עבדי, שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורין מן הסוכה, לפיכך ישן הוא תחת המטה. ולפי דרכינו למדנו שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו.

הגמ' בסוכה (כ"א, ב) מסבירה במה נחלקו תנא קמא ור' שמעון, המעיד בשם רבן גמליאל, עם ר' יהודה:

רבי יהודה לטעמיה, דאמר: סוכה דירת קבע בעינינו, והוה ליה מטה דירת עראי, וסוכה אהל קבע, ולא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע. והא רבי שמעון דאמר נמי סוכה דירת קבע בעינינו, ואתי אהל עראי ומבטל אהל קבע! אין, בהא פליגי: מר סבר: אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע, ומר סבר: לא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע.

הגמ' מקשה, שהלא ר' שמעון אף הוא סובר לדעת אביי (סוכה ז', ב) ש"דירת קבע בעינינו", ובמשנה הוא זה שחולק על ר' יהודה, בעקבות הסיפור על טבי עבדו של רבן גמליאל? הגמ' מיישבת שבכל זאת ר' שמעון סובר שאהל ארעי אינו מבטל אהל קבע. אכן, ר' יהודה ור' שמעון מציגים אחרת את הסוכה כדירת קבע. לפי ר' יהודה הסוכה משמשת, או צריכה לשמש כבית לכל דבר, ועל כן הישן תחת המיטה בסוכה יצא ידי חובה כי גם בתוך בית ישנים תחת המיטה. אך ר' שמעון רואה את הסוכה כדירת קבע במשמעות מצומצמת יותר. היא דירת קבע רק בהיותה מקום למחסה ומסתור, אך אין לראותה כבית לכל דבר, ועל כן הישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו, כי הסתבר שהוא ישן תחת מיטה ולא תחת הסכך.

ר' שמעון- לסוכה ארבע דפנות על מנת לשמש מחסה ומסתור כדירת קבע
מדרשת הפסוקים עולה שלסוכה ארבע דפנות, והם אמורים להיות סגורים על מנת לשמש מחסה ומסתור. בהקשר זה בלבד דומה הסוכה לדירת קבע.

רבן גמליאל

התנא החמישי אותו מציין אב"י כמי שסובר שסוכה דירת קבע בעיניו הוא רבן גמליאל במחלוקתו עם ר' עקיבא, כאמור בגמרא סוכה (כ"ב, ב-כ"ג א):
 משנה. העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה - כשרה, ועולין לה ביום טוב. בראש האילן או על גבי גמל - כשרה, ואין עולין לה ביום טוב.
 גמרא. מני מתניתין - רבי עקיבא היא. דתניא: העושה סוכתו בראש הספינה, רבן גמליאל פוסל ורבי עקיבא מכשיר. מעשה ברבן גמליאל²² ורבי עקיבא שהיו באין בספינה, עמד רבי עקיבא ועשה סוכה בראש הספינה. למחר נשבה רוח ועקרתה. אמר לו רבן גמליאל: עקיבא, היכן סוכתך?
 מתגובת רבן גמליאל, ניתן להבין שרבן גמליאל סובר שאין לבנות סוכה בראש הגג. אב"י ממקד את מחלוקת ר' עקיבא ורבן גמליאל על פי דרכו, שהמחלוקת היא האם הסוכה היא דירת קבע או דירת עראי:

אמר אב"י: דכולי עלמא, היכא דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה - לא כלום היא. יכולה לעמוד בשאינה מצויה דיבשה - כולי עלמא לא פליגי דכשרה. כי פליגי - בדיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, ואינה יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה דיבשה (מסורת הש"ס: ברוח מצויה דים). רבן גמליאל סבר: סוכה דירת קבע בעיניו, וכיון דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים - לא כלום היא. רבי עקיבא סבר: סוכה דירת עראי בעיניו, וכיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה - כשרה.

לפיו, רבן גמליאל רואה ערך וחשיבות בכך שהסוכה תישאר קבועה במקום בו היא נבנתה בכך שהיא לא תתפרק בעקבות משב רוח מצויה באותו מקום בו היא נבנתה. אמנם, כדי שהסוכה תיפסל, מספיק שהסכך יעוף ברוח, אבל כנראה שם עפה הסוכה כולה, ועל כך הגיב רבן גמליאל. סוכה הבנויה על ספינה, צריכה לעמוד כנגד רוח מצויה בים, וסוכה שעומדת ביבשה צריכה לעמוד כנגד רוח מצויה ביבשה.

מחלוקת רבן גמליאל ור' עקיבא בעניין סוכה על גבי הספינה, עפ"י פרשנותו של אב"י, מזכירה מאד את מחלוקת חכמים ור' יהודה באשר לסומך סוכתו בכרעי המיטה. גם שם לפי אב"י ר' יהודה פוסל סוכה זו מפני שאין לה קבע, מאחר וניתן לטלטל את הסוכה ממקומה כשמטלטלים את המיטה. אכן התוס' בסוכה (כ"א, ב) ד"ה שאין, קושרים בין המחלוקות, ולפי זה ניתן לומר שר' יהודה וחכמים חולקים גם באשר לסוכה אשר בראש העגלה:

22 בירושלמי (עירובין א, ז, וסוכה ב, ז) החולק על רבי עקיבא הוא ר' אלעזר בו עזריה. בספרא (אמור יב, טז; סוכה מא ע"ב) מובא שהן רבן גמליאל והן ר' אלעזר בן עזריה היו באים בספינה בחג סוכות.

מצינו למימר דפליגי נמי בסוכה שבראש העגלה וגריס שפיר לעיל בפרק קמא (דף ז:): ולקמן בפירקין (דף כג.) בראש העגלה גבי פלוגתא דרבן גמליאל ור' עקיבא בראש הספינה דבראש העגלה נמי פליגי.²³

גם עגלה מיטלטלת ממקום למקום כמו מיטה, ועל כן ר' יהודה וחכמים חולקים גם בענין זה. לא ברור מדוע רבן גמליאל מודה לר' עקיבא בסוכה שבראש הספינה שהיא כשרה אם יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה של יבשה, ועל כך ממשיך להסביר התוס':

והא דמודה רבן גמליאל בראש הספינה דכשרה היכא דיכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה דיבשה כדאמרינן לקמן (שם), אע"ג דמטלטלת ע"י הספינה, שאני ספינה דאורחא בהכי וחיבא קבע אע"ג דמטלטלת. תוס' מעמיד את מחלוקת חכמים ור' יהודה גם באשר לסוכה על גבי ספינה, אך אינו טוען שרבן גמליאל ור' עקיבא חולקים במחלוקת ר' יהודה וחכמים. זאת - מפני שיש הבדל מהותי בין שיטת ר' יהודה לשיטת רבן גמליאל בדבר מהות הסוכה כדירת קבע. כאמור לעיל, ר' יהודה רואה בסוכה בית באופי המבנה שלה, והיות הבית קבוע במקומו ולא מיטלטל, הוא חלק מתפיסתו הכוללת במסגרת ההשוואה בין בית בו דרים במשך השנה לבין סוכה. כיוון שכן, מבנה הסוכה צריך להיות כמו בית שאיננו מתפרק בעקבות משב רוח מצויה במקום בו העמידו את הסוכה. בעוד שרבן גמליאל אינו מייחס את הקביעות במבנה הסוכה בהיות הסוכה בית, אלא אך ורק באשר ליכולתה של הסוכה לעמוד כנגד רוח מצויה במקום בו העמידו אותה. סוכה הבנויה על גבי ספינה צריכה לעמוד כנגד רוח מצויה בים, וסוכה ביבשה צריכה לעמוד כנגד רוח מצויה ביבשה. אכן רבן גמליאל יודה שסוכה הבנויה על ספינה תהיה כשרה אם יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה ביבשה, שהיא כנראה שקולה לרוח מצויה בים (עפ"י מסורת הש"ס). רבן גמליאל גם מסכים שסוכה בראש העגלה כשרה כשעומדת ברוח שאינה מצויה ביבשה אע"פ שהספינה עצמה מיטלטלת, כי כך דרכה של ספינה, ויתכן שגם ר' יהודה יסכים לכך, על אף שפוסל סוכה על כרעי המיטה, כי אין זה ממהותה של מיטה להיטלטל ממקום למקום. סוכה שעל ספינה נשאר תמיד באותו מקום על הספינה, על אף שהספינה נעה ממקום למקום "ספינה מינח נייחא ומיא הוא קממטו לה" (בבא מציעא ט', ב), בעוד שמיטה אותה מטלטלים למקום אחר, אינה נשארת על מקומה. כמו כן, רבן גמליאל הוא זה שעבדו ישן תחת המיטה ולא אמר לו דבר (משנה סוכה ב', א), ור' שמעון שציין את המעשה כנגד ר' יהודה, למד משיחתו של רבן

23 דברי התוס' הללו שמחלוקת ר' עקיבא ורבן גמליאל היא גם באשר לספינה שבראש העגלה, הם בניגוד לדברי ר"ת המובאים בתוס' סוכה (ז', ב) ד"ה העושה, וכן בתוס' סוכה (כ"ג, א) ד"ה דתניא, הסובר שהם לא נחלקו באשר לסוכה בראש העגלה, והכל מודים שהיא כשרה.

גמליאל שהישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו (סוכה כ"א, ב), ואף הוא סובר שסוכה דירת קבע בעיניו, אך לא מנימוקיו והבנתו של ר' יהודה.

רבן גמליאל- הסוכה צריכה להיות עמידה כנגד רוח המצויה במקומה, ובכך היא דירת קבע

קביעותה של הסוכה היא ביכולתה לעמוד לפחות כנגד רוח מצויה במקום בו העמידו אותה.

בית שמאי

לדברי אביי גם בית שמאי סבורים שסוכה דירת קבע בעיניו, כאמור במשנה סוכה (ב', ז):

מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית. בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין. אמרו להן בית הלל לבית שמאי: לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את ר' יוחנן בן החורני ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ולא אמרו לו דבר? אמרו להן בית שמאי: משם ראייה, אף הם אמרו לו אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך. רש"י מסביר שלדעת בית שמאי מצב בו אדם נמצא בסוכה ושולחנו בתוך הבית, מלמד שהסוכה לא ראויה לתשמיש המיועד לה, ולכן פסולה. הקביעות במבנה הסוכה הוא בהיותה נוחה וראויה לשימוש הבסיסי שלה - לאכול בסוכה. הריטב"א בסוכה (ז', ב) מדגיש היבט אחר:

הא דקאמר אביי דטעמא דבית שמאי משום דירת קבע לאו משום קביעות בנין, דמאי קביעות איכא בשיעור שבעה טפחים. אלא לומר שתהא קבע לעניין זה שיהא שם קבע ולא ימשך לחוץ אחר שלחנו. לפי הריטב"א הקביעות אינה באה לידי ביטוי במבנה הסוכה, אלא ביכולת האדם הדר בסוכה לאכול שם ושלא להמשך אחר שולחנו. מדבריו גם ניתן ללמוד, שסוכה דירת קבע בעיניו צריכה לבא לידי ביטוי במבנה הסוכה, בו בזמן שלדברי בית שמאי הקביעות היא בנוחות השימוש. נוחות זו מתורגמת למידות המינימאליות של סוכה - שבעה על שבעה טפחים, בהנחה שבשטח קטן זה יוכל אדם לשבת ראשו רובו ושולחנו (רש"י סוכה ג', א).²⁴ בעניין זה הלכה כבית שמאי. על אף שבדרך כלל אין הלכה כבית שמאי,

24 תוספות בסוכה (ז', ב) ד"ה כולהו, מציין את בית שמאי לרבי, בכך שעל אף ששניהם סבורים שסוכה דירת קבע בעיניו, בכל זאת הם שונים: "על כרחיק אין שוין. דהא רבי בעי ד' אמות, ולבית שמאי סגי בכדי ראשו ורובו ושולחנו". ההבדל ביניהם ברור. רבי מצביע על שטח הסוכה המגדירה כדירת קבע, ובית שמאי מצביעים על נוחות מינימאלית בשימוש בסוכה, וזאת מתורגמת לשטח של שבעה על שבעה טפחים.

בהלכה זו נפסק כמותם, כנאמר בגמרא סוכה (ג', א):
אמר רב שמואל בר יצחק: הלכה, צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו.
אמר ליה רבי אבא: כמאן, כבית שמאי? אמר ליה: אלא כמאן? איכא דאמרי,
אמר רבי אבא: דאמר לך מני? אמר ליה: בית שמאי היא, ולא תזוז מינה.
...דבית שמאי סברי גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו.
הראשונים חלוקים בשני נושאים במשמעות פסיקת ההלכה כבית שמאי: [א]
האם הלכה כמותם בסוכה קטנה בלבד או גם בסוכה גדולה.²⁵ [ב] האם הלכה
כמו בית שמאי בשל הנימוק "סוכת קבע בעינן" כהבנת אביי, או בשל חשש
שיימשך אחר שולחנו.²⁶
בית שמאי- הקביעות היא באפשרות הישיבה בסוכה אפילו באופן מינימאלי
ביותר: ראשו, רובו ושולחנו.

ר' אליעזר

תנא נוסף הסובר שסוכה דירת קבע בעינן הוא ר' אליעזר, ע"פ דבריו במשנה
בסוכה פ"א מ"א:
העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל. רבי אליעזר פוסל מפני
שאינן לה גג, וחכמים מכשירין.
כמין צריף- סוכה שאין גג, כששתי הדפנות נוגעות זו בזו מלמעלה כמו משולש,
או שגגה מחובר לדפנות כמו כוורת והדפנות משמשות גם כסכך, או שהסכך
נוטה על הכותל והוא יורד בשיפוע עד הארץ. רש"י מסביר שלסוכה אין גג ועל
כן אין היא דירת קבע.
בגמ' בסוכה יט ע"ב מסופר:

25 הלכה כבית שמאי בסוכה קטנה, ובסוכה גדולה כבית הלל. כך פוסקים: רב עמרם גאון,
מובא בתוס' בסוכה ג', א ד"ה דאמר, ובתוס' רא"ש שם; רא"ש סוכה א', א, וא', י; ר"ץ גיאת
הלכות סוכה עמוד קט"ז; בעל המאור וריב"ב, סוכה ג', ב בר"ף, ועוד. יש הפוסקים כבית
שמאי בסוכה גדולה וקטנה: רבנו חננאל, סוכה ג', א; ר"ף סוכה ג', ב, י"ג, א; הרמב"ם הל'
סוכה ו', ח; ראב"ד סוכה ג', ב בר"ף, ריטב"א סוכה ז', ב, ועוד. ראה עוד: שו"ת בית הלוי
ג' סי' נ"ג; חזון איש אורח חיים סי' ק"נ ס"ק ב.
26 הר"ף (סוכה ג', ב בר"ף) פוסק כבית שמאי באשר ליושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו
בבית, שמא יימשך אחר שולחנו. כך כתבו גם: בספר העיטור - עשרת הדיברות הלכות סוכה
דף פ"ב עמוד ב; ראבי"ה ח"ב - מסכת סוכה סימן תר"ט. הריטב"א סוכה ז', ב) מסביר שאביי
הוא זה שסובר שטעמם של בית שמאי משום סוכת קבע, אך ההסבר הוא משום שמא
יימשך אחר שולחנו. בעל המאור סוכה ג', ב בר"ף, כותב שהלכה כבית שמאי לפי הבנתם
מהי סוכה דירת קבע, והרמב"ן במלחמות ה' יוצא נגדו. ראה לעיל הע' 4. גם הריטב"א סוכה
ז', ב) כותב באחד מהסבריו ש: "אע"ג דבעלמא סוכת דירת עראי בעינן בהא מיהת בעינן האי
קבע שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו כדי שלא תהא לו דירה סרוחה דבלאו האי שיעורא
עראי דעראי הוא".

אביי אשכחיה לרב יוסף דקא גני בכילת חתנים בסוכה. אמר ליה: כמאן? כרבי אליעזר, שבקת רבנן ועבדת כרבי אליעזר? אמר ליה: ברייתא איפכא תני: רבי אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין. שבקת מתניתין ועבדת כברייתא? אמר ליה: מתניתין יחידאה היא. דתניא: העושה סוכתו כמין צריך או שסמכה לכותל, רבי נתן אומר: רבי אליעזר פוסל מפני שאין לה גג, וחכמים מכשירין.

רב יוסף היה בכילה ללא גג בתוך סוכה, ואביי שאלו האם הוא פוסק כר' אליעזר מאחר שאם אין לה גג אין היא נחשבת לחוצצת בין האדם לבין הסכך. תשובת רב יוסף עוסקת בשאלה האמנם ר' אליעזר אמר זאת או חכמים. מכל מקום משאלת אביי את רב יוסף ניתן להבין שאין לפסוק כר' אליעזר.

הריטב"א מסביר שתשובת רב יוסף עוסקת בתוכן דבריו של ר' אליעזר:

אביי אמר לרב יוסף דגאני בכילת חתנים בסוכה כמאן כרבי אליעזר. פירוש דלרבי אליעזר מותר לישן בכילת חתנים בסוכה דסוכה דירת קבע וכילה אהל עראי, ולא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע, וכטעמא דאמר לקמן (כ"א, ב) לרבי יהודה דאמר ישנים היינו תחת המטה בסוכה דפרישנא טעמא משום הכי. מיהו משום דההיא דרבי יהודה לא מתפרשא שפיר, ודילמא רבי יהודה לא שרי אלא במטה ולא בכילה נקט דרבי אליעזר.

הריטב"א קושר בין דעת ר' אליעזר לר' יהודה הסוברים שסוכה דירת קבע בעינן, וזה תואם את דברי אביי הרואה את ר' אליעזר ור' יהודה בשיטה אחת. יש מקום לראות בהלכות נוספות בהלכות סוכה שקבע ר' אליעזר ביטויים נוספים להיות הסוכה דירת קבע, גם במשמעויות נוספות. במשנה בסוכה (ב', ו): "ר' אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה, וחכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד". ובגמ' בסוכה כ"ז, א: "מאי טעמא דרבי אליעזר? תשבו כעין תדורו, מה דירה - אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה - אחת ביום ואחת בלילה. - ורבנן: כדירה, מה דירה - אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי - אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל". כשם שאדם אוכל בביתו באופן קבוע שתי סעודות ביום, כך נוהג גם בשבעת ימי החג. בהמשך הגמ' שם נאמר שר' אליעזר סובר שאין יוצאים מסוכה לסוכה, וכל היוצא מסוכה לסוכה ביטל מצוותה של ראשונה, ואין עושין סוכה בחולו של מועד. הקביעות היא בסוכה אישית שאדם בונה לכל שבעת ימי החג, ורק בה הוא יושב. בעניין בניית סוכה בחול המועד נאמר בגמ' סוכה (ט', א) שבית שמאי, שאף הם סוברים שסוכה דירת קבע בעינן, סוברים אף הם שאין בונים סוכה בחול המועד. בגמ' סוכה (ל"א, א) נאמר שר' אליעזר פוסל סוכה גזולה, ומי שעשה סוכה ברשות הרבים. זאת מפני ש: "רבי אליעזר לטעמיה, דאמר: אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו

של חבירו". הלכות אילו לא קשורות למראה החיצוני של הסוכה, בשלה סבר אב"י שר' אליעזר דורש שהסוכה תהיה דירת קבע, ולא מהם למד אב"י שר' אליעזר סובר דירת קבע בעינן.²⁷

הלכה כר' אליעזר שאין לעשות סוכה כמין צריף ולא לסומכה לכותל. הראשונים חלוקים גם כאן האם זאת בשל הטעם "דירת קבע בעינן", או משום ששיפועי אהלים לאו כאהלים דמו, כפי שנזכר בגמ' שם, ועל פי הברייתא כך סוברים חכמים.²⁸

ר' אליעזר- על הסוכה להראות כדירת קבע, ועל כן צריך שיהיה לה גג. יתכן שאף הלכות אחרות בשמו של ר' אליעזר - החובה לאכול שתי סעודות כל יום בסוכה, אין לצאת לסוכה אחרת, ואין לבנות סוכה בחול המועד אלא אם כן נפלה הסוכה, נובעות בשל אותו מבט שעל האדם להתייחס לסוכתו האישי כביתו הקבוע.

אחרים - ר' מאיר

בסוף רשימתו של אב"י, מופיעים אחרים - הסוברים שסוכה דירת קבע בעינן:

אחרים - דתניא, אחרים אומרים: סוכה העשויה כשובר - פסולה, לפי שאין לה זויות.

סוכה כשובר הכוונה לסוכה עגולה, שאין לה זויות. לפיו, אופיה של דירת קבע הנראית כבית, הכוונה לבית עם קירות המונחים בזוית זה ליד זה, ולא בעיגול. מימד זה של קביעות דומה מאד לדברי ר' אליעזר המובא לעיל הסובר שסוכה ללא גג אינה נחשבת לדירת קבע. גג, קירות המונחות בזוית, אילו הם ביטויים של דירת קבע.

מי הם אחרים? התוס' (סוכה ז', ב ד"ה אחרים) מסבירים: "ואחרים היינו ר' מאיר".²⁹

27 ידועה ומפורסמת מחלוקת ר' אליעזר ור' עקיבא, באילו סוכות ישבו במדבר, סוכות ממש או ענני כבוד (סוכה י"א, ב). המלבי"ם (ויקרא כ"ג, ג, מג), קושר בין מחלוקת זו לבין שיטת ר' אליעזר ור' עקיבא בעניין סוכה דירת קבע בעינן: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" - ר' אליעזר ענני כבוד, ור' עקיבא סוכות ממש. לפ"ז יש לומר שר' אליעזר ור' עקיבא אזלי לשיטתם. ר' אליעזר סבירא ליה סוכה דירת קבע ור' עקיבא סבירא ליה דירת עראי".

28 מטעם שאין לה גג: ר"ף (סוכה ג', ב ברי"ף); רמב"ם (הל' סוכה ד', ז); רמב"ן (מלחמות ה', סוכה ג', ב ברי"ף). אך בעל המאור (סוכה ד', א ברי"ף) סובר שמטעם דירת קבע.

29 הוריות י"ג, ב: "ניקנסיהו דלא נימרו שמעתא משמייהו. אסיקו לרבי מאיר - אחרים". בסדר תנאים ואמוראים (חלק ב אות ד) נאמר: "כל אחרים אומרים הוא רבי מאיר כשהיה אומר

הריטב"א (סוכה ז', ב) מתאים בין התנאים הסוברים לפי אביי שסוכה דירת קבע בעינין:

רבי דבעי קביעותא רבה בד' אמות שרי בעגולה משום דאית ליה רווחא טובא, ואחרים סגי להם בהכשר סוכה דבית שמאי ולהכי פסלי בעגולה שאין לה זוית ולא חזיא לדירה. אי נמי אית להו דרבי ובעו אכתי קביעותא רבה טפי, שיהא לה זוית כנ"ל.

לדברי הריטב"א, רבי הסובר שגודל הסוכה הוא ארבע על ארבע אמות, מתיר סוכה עגולה, משום שזו סוכה מרווחת מאד, אך אחרים סוברים כדברי בית שמאי וכפי המקובל להלכה שגודל הסוכה הוא ראשו רובו ושולחנו, ולכן פוסלים סוכה עגולה מפי שאין לה זוית והיא אינה ראויה לדירה. אפשרות נוספת היא שאחרים סוברים כרבי שגודל הסוכה הוא ארבע על ארבע אמות, אך בכל זאת מימד הקביעות בסוכה הוא לא רק בשטחה, אלא גם בזויות, בהיות דפנות – קירות.

אחרים - על הסוכה להראות כדירת קבע, ועל כן צריך שיהיו לה קירות המונחות בזוית.

ג. סיכום- ביטויים שונים לסוכה כדירת קבע

כאמור משמעות סוכה כדירת קבע שונה אצל כל אחד מבין התנאים שכלל אביי יחד. ניתן להציע חלוקה של מספר תחומים במה ראה כל אחד מבין התנאים את מימד הקבע:

א. הסוכה היא דירת קבע כמו בית רגיל בו אדם מתגורר במשך השנה
זו דעתו של ר' יהודה המופיעה בכמה תחומים הקשורים למבנה הסוכה (סוכה מעל כ' אמה; היות הבית קבוע במקומו ולא מיטלטל), וביכולת לגור בסוכה כמו שאדם גר בביתו במשך השנה (שינה תחת המיטה).

ב. הסוכה היא דירת קבע בשטחה, מקביל להלכות בית בתחומים אחרים
זו דעתו של רבי שהחיל על הסוכה הלכות בית. ישנן מצוות והלכות ביחס לבית – מה גדר בית החייב במזוזה, או באיזה בית חוזרים מעורכי המלחמה, או איזה בית חייב במעקה ועוד. המכנה המשותף למצוות וההלכות הללו הוא שגדר בית מבחינה הלכתית על מנת להתחייב בחיובים הללו הוא בית ששטחו ארבע על ארבע אמות.

מכאן ואילך מתמקדים התנאים במבנה הסוכה וביכולת לשבת בה, מבלי

דבר משם רבו אלישע בן אבויה שנקרא אחר היו אומרים עליו אחרים אומרים". ראה גם תוס' (סוטה י"ב, א ד"ה אחרים).

להשוות את הישיבה בסוכה לישיבה בבית רגיל, או להלכות ייחודיות הנוהגות במה שמוגדר בית בענייני הלכה אחרים.

ג. קביעות הסוכה כדירה באה לידי ביטוי בהלכות הקשורות לדפנות ולמקומם

במרחב, ואשר יקבעו את הסוכה כמקום בו ניתן לשבת בנוחות ובביטחה ישנן הלכות ייחודיות הקשורות למבנה הסוכה. שני תנאים מחייבים מבנה מסיבי ומקיף יותר מהמקובל, כדי שיהיה אפשר לשבת בסוכה ולחוש בה כדירת קבע. שניהם מתמקדים בדפנות. הדפנות כחוצצות מפני החמה, ומספר הדפנות המשמשות מחסה ומסתור טוב ובטוח יותר.

ר' יאשיה דורש שגם הדפנות יצלו על הסוכה, ואם חמתה מרובה מצילתה אף בשל הדפנות הסוכה פסולה. אם יהיה חמה בסוכה גם בשל הדפנות יקשה לשבת בה, ועל כן גם את הדפנות יש לבנות באופן שיחצצו מהחמה לחדור לסוכה.

ר' שמעון דורש שיהיו בסוכה ארבע דפנות או שלוש דפנות וטפח. רק כך תשמש הסוכה מחסה ומסתור כדירת קבע.

רבן גמליאל דורש להעמיד את הסוכה במקום בו היא תהיה עמידה כנגד רוח המצויה באותו מקום - ביבשה או על ספינה בים. הסוכה תיפסל גם אם רק הסכך הוא זה שיעוף ברוח, וחיידושו של רבן גמליאל הוא שגם את הסוכה עצמה יש להעמיד באופן כזה שהסוכה תחזיק מעמד במקומה ולא תתפרק.

בית שמאי לא עוסקים באופי המעטפת החיצונית של הסוכה, הדפנות ומיקום הסוכה במרחב, אלא בעיקר ביכולת השימוש בה. לפי בית שמאי הסוכה היא דירת קבע כשניתן להשתמש בה אף אם מדובר באופן המינימאלי ביותר: ראשו, רובו ושולחנו. התרגום של ראשו רובו ושולחנו הוא גודלה המינימאלי של הסוכה: שבעה על שבעה טפחים שהוא גודל מספק לישיבה בסוכה כזו, וזה מגדיר את הקבע שבסוכה.

ד. קביעות סוכה כדירה במראה החיצוני ובהיות לה מרכיבים של בית - גג,

ודפנות המונחות זו לצד זו בזויות.

ר' אליעזר סובר שעל הסוכה להיראות כלפי חוץ כמו בית, ועל כן צריך שיהיה לה גג. באופן דומה סבורים אחרים מאותה סיבה שיש צורך שלסוכה יהיו קירות המונחות זו לצד זו בזויות.

ד. צא לדירת קבע, ודירת קבע בעינן

מה המשמעות הרעיונית ביציאה מבית המגורים הקבוע וראייתו כבית עראי, לסוכה שהמבנה הבסיסי שלה הוא עראי, אך יש לראות בו במשך שבעת ימי החג כבית הקבע? מדוע להלכה התקבל שהסוכה עצמה היא דירת עראי? השפת אמת (סוכות תרמ"ד) מסביר:

צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. וזהו באמת עיקר החירות שניתן ביציאת מצרים לכל איש ישראל שלא יהיה מוטבע בענייני הטבע. וזה שכתוב "בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" שהיה ניטע בליבות בני ישראל לצאת ממאסר הגוף והטבע להיות בעולם הזה בעראי.

ובמקום אחר כותב השפת אמת (סוכות תרמ"ה):

מצוות הסוכה היא מידת הבטחון בהש"ת. כמו שאמרו רז"ל "צא מדירת קבע", שלא לבטוח בעושר ובנכסים רק לבטוח בה'. ולכן הוא זמן שמחתו כי אין שמחה כשמחת הבוטח בה' באמת.

גם הרא"ה קוק, מאורות הרא"ה-הירח האיתנים, עמ' רפ"ז מסביר באופן

דומה:

לדעת כי רק כמו אהל עראי חיי האדם עלי חלד, ומהר ישא ויטולטל טלטלה גבר... ולזאת באת לנו להורות כי נעזוב משכנותינו ונשב בסוכות אוהל עראי, ועל כן חיוב הסוכה בדרך עראי דווקא, ואם למעלה מעשרים אמה פסולה, להורות כי לא ירד הגבר להשתקע הנה רק לגור פה עלי אדמות עדי ימלא צבאו ויטול חבלו, על כן מן דרך המוסר לעזוב המותרות העולם הזה כיון שאינן תכליתיות. ועל זה אמר בלעם "מה טובו אוהליך יעקב ומשכנותיך ישראל", אהל יקרא אוהל עראי, והמשכן יקרא קבוע... שאלוקיך מוליכך בסוכות מפני שהסוכות תשימו בלבבך כי לא הנה הוא המעון התכליתי, ואתה מראה שאתה דר בעראי.

המסר המרכזי הוא שעם זאת שאנו אוחזים ברכוש אנו עראים בעולם הזה, והיציאה לסוכה מחדדת ומחדשת תחושה זו.

על המשמעות הרעיונית של דעות התנאים הסוברים לפי אב"י שסוכה דירת קבע בעינן, כתב הרב שמואל בורנשטיין, האדמו"ר מסוכצ'וב, שם משמואל (סוכות עמ' קנג-קנד):

להבין עניין הפלוגתא אי סוכה דירת קבע בעינן או דירת עראי. סוכה היא זכר לענני כבוד (סוכה י"א, ב) זכר להנהגה שהיא למעלה מהטבע, בנסים מפורסמים ונגלים לכל אפילו לאומות העולם שהיו רואים מרחוק עמוד ענן ועמוד אש, וסוכות ממש (סוכה י"א, ב) איננו זכר לנס

מפורסם אלא לכללות ההנהגה כל ימי היותם במדבר. הנהגה נסית היא בלי טורח ועמל והיא היתה לצורך שעה במדבר כדי שיתחזקו ישראל בתורה ואמונה טהורה למען יהיה ביכולתם לבוא לארץ ולחרוש ולזרוע, ומ"מ תכלית התכלית שיתקדש כל כדור הארץ כמו לעתיד ויזדכך חומר עד שתשוב כל ההנהגה למעלה מן הטבע של עכשו, ויהיו מתפרנסים שלא בטורח ושלא בעמל.

והנה מובן שכל הכנה נקראת עראית והתכלית נקראת קבע. ועל כן מר סבר שהזכר הוא להנהגת המדבר ועל כן הזכר צריך להיות עראי, ומר סבר דירת קבע בעינין מאחר דסוף כל סוף ותכלית התכלית תהיה ההנהגה הניסית לעתיד.

ולפי האמור יובן מה דלית הלכתא כהסוברין דירת קבע בעינין, דשיטה היא ואין הלכה כחד מינייהו,³⁰ כי כל אחד סובר הקבע בעינין אחר מזולתו, והיינו כי הסוברים קבע בעינין שהרמז על לעתיד מסתמא דבקו נפשם בענין שלעתיד עד שהעתיד עומד נגד עיניהם. והנה לעתיד כל צדיק וצדיק יהיה לו מדור בפני עצמו (שבת קנ"ב, א), על כן אין הקביעות שווה, וכל אחד הצריך קביעת הסוכה כעניין קביעתו לעתיד.

30 למעט ההלכה כבית שמאי ור' אליעזר שאף הוא מבית שמאי (ירושלמי סוכה ב', ח). כל זה תואם את המופיע בספרי הקבלה שלעתיד לבא הלכה כבית שמאי.